

1. ספר אבודרהם - הקדמה

מצות עשה מן התורה לעבוד את השם בתפלה.... וגם אין לתפלות מנין מן התורה אלא כל אחד ואחד בכוונה גמורה מתפלל בכל עת שירצה אם מעט ואם הרבה יעלה לרצון וירצה. וכן היה הדבר מימות משה רבינו ועד זמן שחרב בית קדשנו ותפארנו וגלו ישראל בין אומות העולם בעבור חטאם ומעללם ונתערבו בתוך העמים... ונולדו להם בנים בארצותיהם ואותם הבנים אשר קמו אחריהם היתה שפתם משובשת ומעורבת מלשונות נכריות מאביות עמוניות אדומיות צדוניות חתיות כמו שנא' (נחמי' יג, כד) ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם. ולא היה יכול אחד מהם להתפלל ולדבר כל צורכו בלשון עברי כי אם בשבוש ותערובת לשון נכרי' ותהי לשון האמת לכלה וחרץ ותכחד מן הארץ. כאשר ראו אנשי כנסת הגדולה זאת הרעה החולה אמרו לכו ונלכה באור אלהינו ונשלמה פרים שפתינו, אנחנו וכל קהל עדתינו, ולתקן התפלה הנקראת עבודה, אשר על הלשון כבדה, בשפה ברורה ובלשון קצרה, זכה וברה וישרה, מחלאת לשון נכריה מטוהרה, כדי שתהיה על הלשון קלה ובפה שגורה, עד שנהיה כולנו יחד מתפללין בשפה אחת ובלשון א'. ונתקבצו כולם ותקנו להתפלל (ברכות לג, א) לפני חי העולמים שמונה עשר ברכות, בכל יום ג'. ... ויש לך לדעת כי לשון התפלה הוא מיוסד על לשון המקרא ולכן תמצא כתוב בפי' הזה על כל מלה ומלה פסוק כמוה או מעניינה, ומלות מעטים יש שלא נמצא להם יסוד במקרא ולכן אביא להם יסוד מהגמרא.

2. תלמוד בבלי פסחים קג עמוד ב – קד עמוד א

פתח ואמר המבדיל בין קודש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה אמר ליה למה לך כולי האי והאמר רב יהודה אמר רב המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של רבי יהודה הנשיא אמר ליה אנא כהא סבירא לי דאמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף על שבע אמר ליה והאמר רב לא תלתא אמר ולא שבע אמר ליה איברא בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא אמר רבי יהושע בן לוי המבדיל צריך שיאמר מעין הבדלות האמורות בתורה...

3. שמות פרק ג, ה-טז

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יַעֲקֹב הֵלֶם שְׁלִינְעִילֶיךָ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הִמְקֹם אֲשֶׁר אֶתָּה עֹמֵד עָלָיו אֲדַמְתָּ קֹדֶשׁ הוּא: וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִסְתַּר מִשֵּׁי פָנָיו כִּי יָרָא מִהֲבֵיט אֶל-הָאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק רָאָה רְאִיתִי אֶת-עֵנִי עִמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת-צַעֲקֹתֶם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו כִּי יִדְעֹתִי אֶת-מַכְאֲבָיו: וְאֶרְדָּ לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן-הָאָרֶץ הַהוּא אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרִחְבָּה אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל-מְקוֹם הַכְּנָעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי וְגַם-רְאִיתִי אֶת-הַלֶּחֶץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם: וְעַתָּה לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל-פְּרַעֲה וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל-פְּרַעֲה וְכִי אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: וַיֹּאמֶר כִּי-אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה-לָּךְ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת-הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנֹכִי בָא אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמַרְתִּי מַה-שְּׁמוֹ מַה אֱמַר אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר לָבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה אֲלֵיכֶם: וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה לְהִתְאַמֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְקֹוֹק אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה-שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דָּר:

4. שמות רבה (וילנא) פרשת שמות פרשה ג

ד"א אין פתי אלא לשון פתוי כמה דתימא (שמות כב) וכי יפתה איש, אמר רבי יהושע הכהן בר נחמיה בשעה שנגלה הקדוש ברוך הוא על משה טירון היה משה לנבואה, אמר הקדוש ברוך הוא אם נגלה אני עליו בקול גדול אני מבעתו, בקול נמוך בוסר הוא על הנבואה, מה עשה נגלה עליו בקולו של אביו, אמר משה הנני מה אבא מבקש, אמר הקדוש ברוך הוא איני אביך אלא אלהי אביך בפתוי באתי אליך כדי שלא תתירא, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, שמח משה ואמר הא אבא נמנה עם האבות ולא עוד אלא שהוא גדול שנזכר תחלה.

5. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כה עמוד א

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ. אמר ליה: סיימתינהו לשבחיה דמרך? השתא הני תלתא, אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו, אנן לא אמרינן להו, ואת אמרת כולי האי? משל לאדם שהיו לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו (באלף) דינרי כסף. לא גנאי הוא לך?

6. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ז הלכה ג

דניאל אמר [דניאל ט ד] האל הגדול והנורא ולא אמר הגבור והנורא והחזק והאמיץ. ולמה אמר הנורא לזה נאה לקרות נורא בנוראות שעשה לנו בכבשן האש. וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה החזירו הגדולה ליושנה האל הגדול הגבור והנורא. ובשר ודם יש בו כח ליתן קצבה לדברים הללו. אמר ר' יצחק בן אלעזר יודעין הן הנביאים שאלוהן אמיתיים ואינן מחניפין לו.

7. תלמודי רבינו יונה על ר"ף ברכות כג:

יש מפרשים דדוקא בשמות התואר כגון אלו אין לו להאריך אבל בדברים של שבח אם משבח למקום שעשה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור ונראה שאפילו בזה הענין אין לו להאריך על מה שתקנו חז"ל יותר מדאי דהא אמרינן (מגילה יח.) כל המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם ואפשר לומר שלא אמרו זה אלא כשחותם בו בברכה שכל הברכות הם תואר כגון מחיה מתים רופא חולים גואל ישראל אבל כשאינו חותם על השבח בברכה אין בכך כלום והנכון כדי לצאת מספק זה שמי שירצה להאריך בשבח המקום ברוך הוא שיאמר אותו בפסוקים וכיון שאומר פסוקים אם משבח למקום דרך קריאת הפסוקים אין בכך כלום.

8. דברים פרק י, טז-יז

ומלתם את ערלת לבבכם ויערפכם לא תקשו עוד: כי יקנך אלהיכם הוא אלהי האדונים האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד: עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה: ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים:

9. רמב"ן דברים פרק י

(טז) ומלתם את ערלת לבבכם - שיהיה לבבכם פתוח לדעת האמת, לא כאשר עשיתם עד היום, שלא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע. וערפכם לא תקשו עוד - שלא תהיו כאבותיכם דור סורר ומורה, שישבו עם המצרים וילמדו מעשיהם, והם קשים לעזוב דרכם, כמו שעשו את העגל וקראם שם (שמות לב ט) עם קשי ערף, שלא ישבו מן הטעות שנכנס בלבם לחשוב שיש תועלת בעבודת המלאכים או צבא השמים. אבל אתם תדעו ותשכילו ותאמינו כי ה' אלהיכם הוא אלהי האדונים ואדוני האדונים - אלהי האלהים הם מלאכי מעלה, ואדוני האדונים כל צבא השמים אשר להם ממשלה בשפלים, כי הוא האדון אשר שם להם משטרם בארץ, ולו הגדולה והגבורה והוא נורא בתפארת עוזו, אשר לא ישא פנים - לאחד מן האלהים והאדונים להגן על עובדיהם, ולא יקח שחד - מיד אדם. ופירשו בשחד, שאפילו חסיד גמור שיעבור עבירה לא יקח ממנו מצוה ממצותיו בשחד לכפר לו, אבל יענישהו על חטאיו ויגמול לו ככל טובותיו: ואונקלוס תרגם דלית קדמוהי מסב אפיין ואף לא לקבלא שוחדא, יתכוין לפרש שהוא משבחי השלילות בבורא יתברך, יאמר הכתוב שאין השם בענין שישא פנים, כי לא יראנו האדם וחי והכל כאין נגדו ומאפס ותהו נחשבו לו, ולא בענין שיקח שוחד וממון מאדם כמלכים ושופטי הארץ:

והנכון בעיני שיאמר אשר לא ישא פנים לגדולי בני אדם בריבם עם קטניהם, ולא יקח שוחד מעשיריהם בריבם עם דל, כי הוא עושה משפט יתום ואלמנה מן הגדולים, וקבע את קובעיהם נפש, ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, והם כל צרכי האדם, והנה הוא יפרנס העניים אשר אין להם אוהב ורע:

10. ירמיהו פרק לב, טז-כא

וְאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְקֹנֶק אַחֲרַי תַּתִּי אֶתְסַפֵּר הַמְקַנֶּה אֶל־בְּרוּךְ בְּנִגְרִיהָ לֵאמֹר: אֵהָא אֲדָנִי יְקֹנֶק הִנֵּה! אֶתְהַ עֲשִׂית אֶת־הַשְּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכַחַד הַגְּדוֹל וּבְזָרְעָה הַנְּטוּיָה לֹא־יִפְלֵא מִמֶּךָ כְּלָדְבָר: עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים וּמִשְׁלֵם עֵזֶן אֲבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר יְקֹנֶק צְבָאוֹת שְׁמוֹ: גְּדֹל הָעֲצָה וְרֵב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר־עֲיִנֶיךָ פְּקוּחוֹת עַל־כָּל־דָּרָכַי בְּנֵי אָדָם לְתֵת לְאִישׁ כְּדָרְכֵי וּכְפָרִי מֵעַלְלֵי: אֲשֶׁר־שָׁמַת אֲתוֹת וּמִפְתִּים בְּאָרְצֵי־מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבְאֶדְם וּתְעַשֶׂה־לֶּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה: וַתֵּצֵא אֶתְעַמְקֶךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאָרֶץ מִצְרַיִם בְּאֲתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְגֵד חֲזָקָה וּבְאֲזָרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גְּדוֹל:

11. דניאל פרק ט, ד-ה

וְאֶתְפַּלֵּל לְיְקֹנֶק אֱלֹהֵי וְאֶתְוַדֶּה וְאֶמְרָה אֲנִי אֲדָנִי הָאֵל הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא שְׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאֶהְבֵי וּלְשַׁמְרֵי מִצְוֹתָיו :

12. נחמיה פרק ט, לא-לג

וּבְרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים לֹא־עֲשִׂיתָם כְּלָה וְלֹא עֲזַבְתָּם כִּי אֶל־חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד אֶל־יַמְעַט לִפְנֵיךָ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר־מִצְאָתָנוּ לְמַלְכֵינוּ לְשָׂרֵינוּ וּלְכַהֲנֵינוּ וּלְגַבְיָנוּ וּלְאֲבֹתֵינוּ וּלְכָל־עַמְּךָ מִימֵי מַלְכֵי אֲשׁוּר עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְאַתָּה צְדִיק עַל כָּל־הַבָּא עֲלֵינוּ כִּי־אָמַת עֲשִׂית וְאֶנְחַנו הַרְשָׁעָנוּ:

13. בראשית פרק יד, זז-כד

וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סֹדֶם לִקְרֹאתוֹ אַחֲרַי שׁוּבוּ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדֹרְלֵעִמֹר וְאֶת־הַמַּלְכִים אֲשֶׁר אֲתוּ אֶלְעִמֶק שׁוּהָ הוּא עִמֶק הַמֶּלֶךְ: וּמִלְכֵי־צֹדֵק מֶלֶךְ שְׁלֵם הוֹצִיא לְחַם וַיָּז וְהוּא כְהֵן לְאֵל עֵלְיוֹן: וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֵלְיוֹן כִּנֵּה שָׁמַיִם וְאָרֶץ: וּבְרוּךְ אֵל עֵלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צְרִיד בְּיַד וַיִּתְּנוּ לָוֶה מֵעֶשֶׂר מֶלֶךְ: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סֹדֶם אֶל־אַבְרָם תְּדַלֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְכֵשׁ קַח־לֶךָ: וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סֹדֶם הַרְמַתִי יְדֵי אֶלְיִקוֹק אֵל עֵלְיוֹן כִּנֵּה שָׁמַיִם וְאָרֶץ: אִם־מַחוּס וְעַד שְׂרוּד־נַעַל וְאִם־אֶקַח מִכָּל־אֲשֶׁר־לְךָ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הָעֲשִׂרְתִי אֶת־אַבְרָם: בְּלַעֲדֵי רַק אֲשֶׁר אֶכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֶלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עִנְר אֲשָׁכַל וּמִמָּרָה הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם: ס

14. בראשית פרק טו, א-ט

אֲחֵרָא הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִיָּה דְבַר־יְקֹנֶק אֶל־אַבְרָם בְּמַחֲזָה לֵאמֹר אֶל־תִּירָא אַבְרָם אֲנִכִּי מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מֵאֵד: וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדָנִי יְקֹנֶק מַה־תַּתְּנִי וְאֲנִכִּי הוֹלֵךְ עִרְרִי וּבְדַמְשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַמְשֶׁק אֶלְעִזָר: וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בְּרִבְתִּי יוֹרֵשׁ אִתִּי: וְהִנֵּה דְבַר־יְקֹנֶק אֶלְיוֹ לֵאמֹר לֹא יוֹרֵשׁ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יוֹרֵשׁ: וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבְּטַנָּא הַשְּׁמַיָּמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לְסַפֵּר אֲתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֵּה יְהִי זָרַעְךָ: וְהָאֵמָן בְּיִקְוֶה וַיַּחֲשְׁבֶה לוֹ צְדָקָה: וַיֹּאמֶר אֶלְיוֹ אֲנִי יְקֹנֶק אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ כְּשָׂדִים לְתֵת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: וַיֹּאמֶר אֲדָנִי יְקֹנֶק בְּמָה אֲדַע כִּי אִירְשֶׁנָּה:

15. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיז עמוד ב

אמר רבי שמעון בן לקיש: ואעשה לגוי גדול - זהו שאומרים אלהי אברהם, ואברכך - זהו שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך - זהו שאומרים אלהי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן - תלמוד לומר והיה ברכה - בך חותמין, ואין חותמין בכולן.

16. מהרש"א חידושי אגדות מסכת פסחים דף קיז עמוד ב

זו שאומרים אלהי אברהם כו' הוא מבואר שזה הכתוב הוא תחלת דבר ה' עם אברהם ולא נאמר אלא בלשון סיפור דברים שזאת אעשה לך שתהיה לגוי גדול וגם ואברך ואגדלה גו' אבל לא בירך עתה בכל זה אלא שבישר לו עתה על כל הטובה וברכה שיתן לו ולבנו ולבנו בנו וזאת הראיה שדברים אלו בעצמם נאמרו שוב לאברהם דכתיב ואברהם היו יהיה לגוי גדול וכבר ידוע כי אלהים הוא בעל הכוחות וז"ש אלהי אברהם שזה הכח אלהי שיהיה לגוי גדול ניתן לאברהם אחר שהיו הוא ושרה וישתו עקרים וזהו שאומרים אלהי אברהם כי זה כח אלהי שיהיה לגוי גדול נתקיים באברהם ואמר ואברכך שזה כח אלהי לא נמצא באברהם אלא ביצחק שנא' ויברך אלהים את יצחק וז"ש אלהי יצחק כי זה כח הברכה שאמר ואברכך נתקיים ביצחק ואמר ואגדלה שמך גו' זה כח אלהי לא נגלה לאברהם וליצחק אלא ליעקב כי היה שמו ע"ש עקב ושפלות וגידל שמו הקדוש ברוך הוא כ"א ישראל יהיה שמך וז"ש אלהי יעקב שזה כח אלהי ואגדלה שמך על יעקב נאמר ואמר יכול בכולן חותמין כי החתימה בשם של ד' שם אחדות על כולן נאמר ת"ל והיה ברכה בך חותמין כו' והי"ה הן אותיות של שם ד' וא"ל הקדוש ברוך הוא שהוא יהא נזכר בחתימה כי אברהם הוא הראשון אשר על ידו נתייחד שמו של הקדוש ברוך הוא וכדלקמן אמר הקדוש ברוך הוא אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולם נאה ליחיד כו' ולזה גבי יצחק כתיב ויברך אלהים גו' ולגבי יעקב ויאמר אלהים לא יקרא גו' אבל גבי אברהם זכר שם של ד' בברית בין הבתרים וא"ל אנכי מגן לך שהוא מעין החתימה אלו כוחות אלהים הם נסים נסתרים אבל נסים הנגלים פועל אותן הש"י בשמו המיוחד שם ההויה וז"ש למשה וארא אל אברהם גו' באל שדי גו' שהוא כח אלהי המשדד מערכה בנסים נסתרים לכל אבל שמי ה' הפועל נס נגלה לא נודעתיה להם ועוד מפורש בפ' חלק: